

Отже, законами культурної взаємодії є Світло, Добро, Любов у новому їх розумінні.

Соціально-педагогічна діяльність є однією із важливих ланок у вирішенні проблем, пов'язаних із виходом суспільства із духовної, екологічної, соціально-економічної криз. Адже соціальний педагог допомагає людині створити умови, знайти шляхи, виявити можливості для спасіння, розвитку, вдосконалення тих чи інших сфер життєдіяльності. Тому вимоги, які ставляться до людей цієї професії – це наявність високого рівня культури, професіоналізму, майстерності і цілого ряду особистісних рис, необхідних для реалізації соціально-педагогічних завдань. Формуючи екокультуру іншої особистості соціальний педагог повинен сам мати її високий рівень, тому у програму курсу „Екокультура особистості” включені блоки по засвоєнню теоретичних знань, а також, що найголовніше – по розвитку умінь і навичок оволодіння елементами екологічної культури.

Оскільки „eko” ми розуміємо як помешкання, місце перебування, то мова йде в першу чергу про саму людину, її тіло як храм душі, її помешкання, її довкілля. Виходячи з цього ряд тем ми присвячуємо дослідженню людського тіла, охоплюючи фізичний план, емоційно-почуттєву сферу (астральний план), інформаційно-мисленнєву діяльність (ментальний план) і духовну сферу. Наступний етап вивчення курсу присвячений проблемам середовища. Сюди входять питання благоустрою помешкання, спілкування з природним середовищем в історії української та зарубіжних культур. І останнє – людина і Всесвіт, взаємодія планет і людини, гармонія космосу, учення про Ноосферу, космічна сутність людини.

Як показало дослідження, відбуваються значні зміни у свідомості молоді, формується їх активно-позитивне ставлення до себе, до природи, студенти більш усвідомлено починають оцінювати свою роль і свою відповідальність за свій дім, своє місто, свою Батьківщину, свою планету.

Література

1. Баранова В.И. Отношение к природе нравственно активной личности // Экология, культура, образование. – М., 1989. – С.76 – 80.
2. Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества. – М., 1989. – 423 с.
3. Крисаченко В.С. Екологічна культура: теорія і практика. – К., 1996. – 359 с.
4. Ленский В.В. Путь в трансцендентальные миры. – Таллин, 1992. – 161 с.
5. Лихачев Б.Т. Философия воспитания. – М., 1995. – 234 с.
6. Рерих Н.К. Твердыня пламенная. – М., 1999. – 447 с.
7. Ситаров В.А., Пустовойтов В.В. Социальная экология: Учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М., 2000. – 280 с.
8. Тарасенко Н.Ф. Природа, технология, культура. – К., 1985. – 374 с.

УДК 37.013.42

Н.М. Ярмоленко, О.Д. Ярмоленко

ФОЛЬКЛОРНА АРТ-ТЕРАПІЯ ТА МЕТОДИКА ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ

Анотація. У статті обґрунтовуються значущість фольклорної арт-терапії як методики корекційної педагогіки, можливості її впровадження в соціальну роботу із занедбанними дітьми.

Ключові слова: фольклорна арт-терапія, фольклор, асоціальна поведінка, корекційна методика.

Аннотация. В статье обосновываются значимость фольклорной арт-терапии как методики коррекционной педагогики, возможности ее внедрения в социальную работу с запущенными детьми.

Ключевые слова: фольклорная арт-терапия, фольклор, асоциальное поведение, коррекционная методика.

***Annotation.** The research devoted to substantiation of folklore art therapy value as one of the methodics of correction pedagogies. The author views the possibilities of its introduction in social work with uncared-for children.*

***Key words:** folklore art therapy, folklore, asocial conduct, correction methodics.*

Фольклорна арт-терапія – це лікування з допомогою прилучення дитини до різних видів фольклору (букв.: людинознавства, народних знань, народної мудрості). Творча діяльність народу проявляється у різних видах мистецтва: у народній архітектурі, ремеслах, різновидах малярської, декоративно-ужиткової творчості – вишиванні, різьбленні, художньому тканні, кераміці, витинанні, писанкарстві, графіті, а також у духовній сфері – у народних звичаях, обрядах, усній словесній поезії, в музичних вокально-інструментальних творах, танцях, хороводах, сценічній грі, драмі. У процесі занять фольклорною арт-терапією відбувається психокорекція – пацієнт має можливість вільно висловлювати свої почуття, потреби, мотивацію своєї поведінки, діяльності і спілкування, змінювати негативні поведінкові моделі та набувати навички, необхідні для повноцінного розвитку і пристосування до умов оточуючого світу.

У дослідженні здійснюється спроба доказати вартісність фольклорної арт-терапії як однієї з методик корекційної педагогіки та розглянути можливості її впровадження на Україні.

Кажуть, що мистецтво заповнює недоліки природи. Коли людина керується в житті лише розумом, раціональним началом, вона втрачає здатність радіти і бути щасливою. Завдання мистецтва – зберегти у душі кожного дорослого дитину. Біблійне повчання „Будьте, як діти, і вам відкриється царство небесне” закликає людину зберегти свою самість, не загубити себе в процесі гонитви за матеріальним. Природа і мистецтво співвідносяться як матеріал і творіння. Без мистецтва і найкраща натура залишається недосконалою. Мистецтво є великою втіхою і великим вихователем. Віддаючись творчості, яка її зацікавила, в години дозвілля, дитина просто не має часу для шатання по вулицях, а добірність, вишуканість, що потрібна людині для творчості, згодом стає її філософією, загальним підходом до життя.

Г. Сковорода писав: „Збери свої думки і в собі самому шукай справжніх благ. Копай всередині себе колодязь тієї води, яка зрсить і твій дім, і сусідські. Всередині себе й та основа, яку Плутарх називає джерелом спокою: намагайся це джерело очистити, черпаючи не з свинячих калюж, а з священних книг святих людей” [3, с. 423]. Зануритись у себе і через себе пізнати навколишній світ допомагає усна народна творчість, яка пронизана ідеєю єдності мікро- і макрокосму. У ній особистість, суспільство, природа і Всесвіт побудовані за єдиною концентричною моделлю. Погляд на себе і світ через призму своїх бажань дає або світогляд відчаю, або надмірної радості. Входячи у світ фольклорних образів, дитина з народження сприймає себе органічною частинкою соціуму і Всесвіту і співвідносить свої бажання з бажаннями інших та коректує свою особистість за зразком вищих моделей. С. Пальчевський наполягає на необхідності дотримування синергетичних положень стосовно того, що „дитині як складно організованій системі не слід нав'язувати шляхи її розвитку, а натомість виводити ці шляхи із неї самої як системи” [2, с. 380]. Один із напрямків арт-терапії – фольклорна. Звернення до фольклору допомагає у виробленні світогляду, що базується на гармонії особистості з оточуючим її світом. Виховання шляхом прилучення до фольклору розширює межі самопізнання й веде до самоцілення, лікування душевних недуг. На думку Л. Назарової, фольклор – це система, яка дозволяє гармонізувати стосунки людини як особистості з навколишнім світом, причому опирається вона не на розум, а на сердечне сприйняття [1, с. 7].

Біда сучасної людини в тому, що вона неспроможна об'єднати у єдине ціле протилежності, стати вище чорного або білого і побачити їх як взаємодоповнюючі сутності, як цього вчить фольклор. Мистецтво жити – це мистецтво сприймати світ у єдності його протилежних сторін і відрізнити позитив від негативу. Наш світ дуальний.

Тож чи можна сприймати дійсність через призму однієї його іпостасі? Вирізнення бінарних опозицій – перший, поверховий етап пізнання. Глибший – це усвідомлення єдності між світлом і тінню, добром і злом. Прагнення виокремити добро обов'язково призводить до потреби пізнання зла. Сучасну дитину з асоціальною поведінкою, яка звикла безцільно проводити час, одержувати задоволення з мінімальними інтелектуальними затратами, неможливо убезпечити від зла, їй треба дати розуміння добра, якого вона була позбавлена в неблагополучній сім'ї і школі. Потрібно навчити її порівнювати зло із добром і самостійно робити висновки. Соціально запущені діти не повинні бути пасивними „об'єктами” виховання. Фольклорна арт-терапія будується на активності дитини, яка в процесі виконання твору чи обряду прилучається до скарбниці народних істин. Ця система, що дісталася нам від предків, забезпечує здорову взаємодію людини з космосом, природою, соціумом, родиною, сім'єю і самим собою. Важливо, що завдяки синкретизму фольклор поєднує слово, танець, музику і спів та театральні елементи в ході відтворення обряду. Це допомагає розвивати різні грані природної обдарованості дитини.

У сферу фольклорної арт-терапії входить завдання культивувати інтерес до народного мистецтва, відроджувати традиції сімейних ремесел та обрядів, співати у родині під час сімейного відпочинку тощо. Фольклор логічно вписується у природний розвиток особистості, учить підтримувати зв'язок із навколишнім середовищем та освоювати це середовище, вивчати себе як особистість. Завдяки мисленню за аналогією діти переносять навички, набуті під час занять фольклоротерапією, у життя, вчаться реалізувати себе, керуючись гармонією, не підвищуючи і не принижуючи себе і не забуваючи про того, хто звучить поряд, про соціум і природу. Зауважимо, що сучасні ритми соціуму зазнають спотворення і неритмічності внаслідок шаленого збільшення темпу життя, що призводить до позбавлення вроджених ритмів, втоми і передчасної старості. Пристосування організму до навколишнього середовища на 80% регулює нервова система. Невміння розслабитися внаслідок перевантаження нервової системи призводить до фізичних і психічних недуг. Довготривалі небажані і неочікувані стреси призводять до спазмів внутрішніх органів. Надмірне психологічне напруження внаслідок перевантаження, негативних емоцій викликають розлад діяльності головного мозку. Розслабитися – це сприйняти життя у єдності позитиву і негативу, внутрішньо погодитися, а значить підготуватися до того, що і негатив такою ж мірою закономірний, як і позитив, він має місце і право чергуватися з позитивом, як ніч із днем, зима з літом, смерть із життям.

В українців існує народний танець, що передає деструкцію – так званий кривий, і танець, який символізує упорядкованість – хоровод по колу за рухом сонця. Примірка на себе різних ролей і масок в ході заняття фольклором дає можливість імпровазації, а значить творчості. Звільнитися від афектів можна через рух у танці. Ідентифікація з образом – це своєрідна психодинамічна медитація, стимуляція уяви, що сприяє розвитку. Освоєння простору в ході народного танцю пов'язане з вибором пари і передає гармонію. Свою давню символіку має і мова жестів. Підняття рук у хороводах – це демонстрація готовності відкритися. Свою знакову роль має народний костюм і вишивка. Популярність народних вишиванок у наш час свідчить про своєчасність повернення до витоків, і тому сьогодні народний костюм дає можливість виконавцю виділитися з натовпу за рахунок позитиву. Захоплення оточуючих заставляє любити себе, веде до самовдосконалення, визнання власної цінності. Відкриття глибокої філософії народної творчості перебудовує свідомість. Адже кожен твір – як окрема особистість. Спочатку ми пізнаємо його замисел, а потім через нього – всі інші твори.

Фольклорна арт-терапія має право на життя. Вона не терпить ніякого дидактизму. Це терапія слова, руху, мелодії, співу, ритму, що вкупі дає значний ефект. Негативні почуття і агресія спочатку сублімуються на певний час, а в ході занять – на довший і довший термін, аж поки не відбувається відчутний корекційний ефект. Методика проведення

фольклорної арт-терапії схожа на інші методики педагогічної корекції, з тією лише відмінню, що педагог повинен усвідомлювати труднощі дитини і дібрати ті види мистецтва, які конкретна дитина здатна виконувати. Лише тоді вона може одержати від цього задоволення. Варто дати дитині самостійно вибрати напрямок і завдання, щоб розкрити її природні задатки. Обов'язково треба пам'ятати про важливість доброзичливого двостороннього контакту з важковиховуваною дитиною. Окрім просвітницьких заходів щодо популяризації арт-терапії методистам важливо укласти програму занять та підготовки спеціалістів для роботи в фольклорних арт-терапевтичних студіях. Обов'язковим є фаховий аналіз особливостей процесу виконання завдання кожним учасником та відмінностей між поданим зразком чи моделлю і створеним дитиною, а також ведення журналу спостережень за дітьми та фіксування змін у психоемоційному стані пацієнтів. Досить важливою ланкою є концертна чи виставкова робота арт-терапевтичних студій, в процесі якої діти отримують схвалення і самостверджуються.

Фольклор як система досить природовідповідний. Тому при його впровадженні обов'язково слід враховувати вікові та статеві відмінності пацієнтів. Не слід забувати, що фольклор поділяється на чоловічий і жіночий, і навряд чи доцільно прилучати хлопчиків до вишивки чи писанкарства, а дівчаток до бондарства чи різьблення. Так само в усній народній творчості – існує поділ на дитячі, чоловічі і жіночі пісні. Щодо включення до виконання обрядів, то слід враховувати, що існують обряди, в яких провідну роль відіграють парубки (наприклад, колядування, посівання), а є обряди, в яких приймають участь виключно дівчата (щедрування, троїцькі, завивання берези, ворожіння тощо). Можна використати цілу групу обрядів, у яких нарівні задіяні і хлопці, і дівчата (закликання птахів, купальський, кусання калити тощо). Не варто включати дітей до обрядів чи виконання пісень, які за традицією виконувалися дорослими. В арсеналі усної народної творчості є значний пласт дитячого фольклору, починаючи від колискових і закінчуючи календарною та позакалендарною дитячою поезією.

Для діагностики відхилень у поведінці варто застосовувати пасивну текстову корекцію – читання та пояснювання творів чи опис малюнків або виробів, та активну текстову корекцію – переказ та створення своїх текстів. Починати варто з пасивної корекції. Наприклад, дати дитині приказки та прислів'я, пропонуючи пояснити, як він розуміє той чи інший текст. Підбір парем має бути строго індивідуальний, відносно до того, які вади чи проблеми має пацієнт. Наприклад: „Вмерти ніколи не пізно”, „Темному й сонце не допоможе”, „Шабля ранить тіло, а слово – душу” тощо. Як перехідний варіант між пасивною та активною корекцією можна запропонувати дитині навести свої приклади для пояснення узагальненого змісту прислів'їв, або запропонувати загадку, щоб вона вибрала або продумала можливі варіанти відгадок, наприклад: „Що то за штука, що день і ніч стука?” – серце, будильник, думка, барабашка, сусід, голова болить тощо. Важливе психотерапевтичне значення для активної текстової корекції має казка, легенда, побрехенька. Дітям може бути запропоноване завдання записати або розповісти (в такому разі для подальшої роботи потрібна фіксація на диктофоні чи магнітофоні) його улюблену казку з дитинства або ж придумати казку, легенду чи побрехеньку. Варто пам'ятати, що у дитини існує потреба у самовираженні, самоствердженні, яка реалізується у творчості. Проаналізувавши відміни у класичному тексті та тексті, переказаному дитиною, педагог матиме можливість вирізнити найпотаємніші почуття, потреби і мотиви поведінки, діяльності і спілкування дитини, а у новотворах – найпотаємніші мрії.

Отже, фольклорна арт-терапія є однією із важливих корекційних методик, яка здійснює ефективний вплив на формування емоційної сфери дитини і яку варто використовувати у комплексі функціонально-системної медико-соціальної реабілітації дітей-жертв несприятливих умов соціалізації.

Література

1. *Назарова Л.Д.* Фольклорная арттерапия. – СПб.: Речь, 2002. – 240 с.
2. *Пальчевський С.С.* Соціальна педагогіка: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2005. – 560 с. – С.380.
3. *Сковорода Г.* Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. – К.: Наукова думка, 1983. – 541 с.